

Konrads Bobjaņskis

POLIJAS-LIETUVAS CĪŅA AR MASKAVAS VALSTI PAR DAUGAVPILI 17. GADSIMTA 60. GADOS

1600.–1629. gadā notikušās karadarbības rezultātā Zviedrijas rokās nonāca lielākā daļa no Vidzemē un Dienvidigaunijā 1566. gadā izveidotās Pārdaugavas hercogistes, atstājot Polijai-Lietuvai (Žečpospolitai) vien tās dienvidaustrumu daļu – Inflantiju jeb tagadējo Latgali. Šis Eiropas teritorijas, kas poļu historiogrāfijā pazīstama kā Inflantijas vaivadija, izdevīgais ģeogrāfiskais izvietojums tolaik izraisīja arī Maskavas valsts jeb Krievijas caristes interesi, sevišķi pēc tam, kad 1654. gadā reģionā izraisījās jauns militārais konflikts. Ar Daugavpils (Dinaburgas) ieņemšanu Krievijas cars Aleksejs Mihailovičs ne vien cerēja pārņemt savā kontrolē Lietuvas tirdzniecību, vispirms jau labības un kokmateriālu eksportu pa Daugavu līdz Rīgai, bet arī, atgriežoties pie kādreizējiem Ivana IV Bargā plāniem, vēlējās iegūt ērtu pozīciju tālākai iespēju paplašināšanai zviedru īpašumu virzienā Baltijas jūras krastā.

Iesākumā, lai nepiesaistītu zviedru uzmanību un neprovocētu tos uzsākt militāru darbību, Inflantijas vaivadijā iegāja skaitliski nelielas krievu militārās vienības – ap 1000 karavīru L. Saltikova un S. Jelagina vadībā. Kaut arī maskaviešiem bez cīņas izdevās ieņemt Rēzekni un Viļaku un 1654. gada 5. decembrī¹ pēc ilgāka aplenkuma arī Ludzu, viņi nespēja ieņemt Daugavpili. Tādēļ nākamajā gadā cars izlēma sūtīt spēcīgāku korpusu Afanasija Ordina-Naščokina vadībā. 1655. gada aprīļa beigās Ordins-Naščokins uzsāka Daugavpils aplenkšanu. Smagās artilērijas trūkums, augstais ūdens līmenis Daugavā, kā arī lielāku lietuviešu spēku pārdislocēšana uz cietoksni traucēja aplencējiem sasniegt cerētos rezultātus. Maskaviešu militārās aktivitātes drīz vien izraisīja pretreakciju no zviedru puses, kuri 1655. gada jūlijā bija uzsākuši plaša mēroga karadarbību pret Poliju-Lietuvu. Pirmā pilsēta reģionā, kas krita Zviedrijas karaļa Kārļa X Gustava padoto rokās, bija tieši Daugavpils, kas 1655. gada 11. jūlijā padevās G. A. Lēvenhaupta vadītajām vienībām.²

Šis notikums tomēr nepielika punktu cīņām par poļu Livonijas daļu. Pamiera noslēgšana ar Poliju-Lietuvu ļāva Aleksejam Mihailovičam 1656. gada vasarā uzsākt karadarbību pret Zviedriju. Par pirmo cara vadītā karaspēka mērķi tika izvēlēta tieši Daugavpils. Pēc nepilnu divu nedēļu aplenkuma 1656. gada 10. augustā Daugavpils aizstāvji kapitulēja. Turpmāk līdz pat kara beigām ar Maskavas valsti zviedri nebija spējīgi izveidot šajā frontes daļā pietiekami lielu spēku pārsvaru, lai mēģinātu atgūt pilsētu un krievu okupēto Inflantijas vaivadijas daļu, no kuras Zviedrija bija oficiāli atteikusies 1661. gada 1. augustā ar Krieviju noslēgtajā Kardisas miera līgumā.³

Par Borisogļebsku pārdēvētās Daugavpils krievu garnizona sakomplektēšana 1656. gadā⁴ nozīmēja, ka šī pilsēta tika uzskatīta par vienu no būtiskākajiem Krievijas aizsardzības punktiem Daugavas līnijā, kurā bez tam ietilpa Vitebska, Polocka un Koknese (Koknesi gan nācās nodot atpakaļ zviedriem 1661. gadā). Tas bija iespējams, pateicoties uz rietumiem no pilsētas izbūvētajam cietoksnim. 1656. un 1657. gadā cietokšņa fortifikācijas sistēma tika atjaunota un modernizēta, izbūvējot pēc itāļu sistēmas citadeli ar aizsargvalni un sešiem bastioniem. Cietoksnis atradās nelielā līdzenumā Daugavas labajā krastā, un piekļuvi tam apgrūtināja aizsargdambju sistēma, kas ļāva applūdināt upes krastā esošos laukus. Pirmais nocietinājums šeit bija uzbūvēts jau 1582. gadā pēc Polijas karaļa Stefana Batorija ierosinājuma, kura nolūks bija nosargāt svarīgu valsts satiksmes ceļu mezglu gan pret zviedru, gan maskaviešu uzbrukumiem no Pleskavas apgabala puses.⁵

1660. gadā Olivā noslēgtais miera līgums ar Zviedriju deva Polijai-Lietuvai iespēju atgūt 1654.–1655. gadā zaudētās austrumu provinces. Tomēr Daugavpils nomaļais ģeogrāfiskais izvietojums bija iemesls tam, ka 1660. gadā pilsētu neskāra Polijas-Lietuvas karaspēka uzbrukumi. Arī turpmākajos gados netika veiktas plašākas militārās aktivitātes pilsētas ieņemšanai. Tiesa, Lietuvas regulārās armijas kavalēristi 1661. gadā vairākkārt parādījās pie Daugavpils cietokšņa mūriem, tomēr, nesaņemot kājnieku un artilērijas atbalstu, nemēģināja uzbrukt nocietinājumu sistēmai, aprobežojoties ar nelielām sadursmēm ar maskaviešu jātnieku vienībām.⁶

1663.–1665. gadā, kad militārās operācijas pārsvarā tika vērstas Dņepras virzienā, Daugavas līnijā darbojās galvenokārt brīvprātīgo vienības pulkvežu S. Čerņavska un J. Lībeka vadībā. Tās vairākkārt tuvojās Daugavpilij un uzbruka vietējam garnizonam. Viena no nopietnākajām kaujām norisinājās 1663. gada jūlijā. Vispirms 11. jūlijā pilsētai tuvojās Lībeka jātnieku pulks, kuru krievu garnizons veiksmīgi atraidīja. Dažas dienas vēlāk, naktī no 16. uz 17. jūliju, Daugavpilij uzbruka jau no visām četrām pusēm, jo Lībekam palīdzīgu roku sniedza Čerņavska vienības. Lietuviešiem izdevās iebrukt Daugavpilī

un aizdedzināt daļu pilsētas, bet vairākas stundas ilgusī kauja, gaismai austot, beidzās ar aizstāvju uzvaru un uzbrucēju padzišanu viņpus pilsētas aizsargmūriem.⁷

Lai gan brīvprātīgajiem neizdevās ieņemt nedz Daugavpili, nedz tās cietoksni, viņu darbību rezultātā pilsētas apkārtnē daudzu kilometru attālumā tika pilnībā nopostīta, bet garnizons mēnešiem ilgi palika bez papildspēkiem. Tāpat garnizonam radās milzīgas grūtības ar pārtikas krājumiem, jo labību nācās ievest no Pleskavas apgabala, kura pakļautībā tolaik oficiāli atradās Inflantijas pilsētu garnizoni. Problēmas radās arī sakarā ar karavīru algu, jo algā izsniegtās vara monētas to zemās vērtības dēļ tirgotāji un citi iedzīvotāji atteicās pieņemt kā samaksu par pārtikas produktiem. Dzīves apstākļu pasliktināšanās veicināja dezertieru skaita strauju pieaugumu Daugavpils garnizonā, grūtības sagādāja arī disciplīnas saglabāšana. 1663. gada vasarā karavīriem alga netika izmaksāta trīs mēnešus un, kā liecina vietējo krievu vaivadu atskaites, kareivji masveidā mira no bada un slimībām. Garnizona stāvoklis uz īsu brīdi uzlabojās, kad pēc jūlija sadursmēm krieviem izdevās iegūt pārtikas krājumus no Lībeka noņemnes. Taču gada beigās cietoksni atradās vien 200 bezspēcīgi un novārguši cilvēki. Nav nekāds brīnums, ka 1664. gada 17. janvārī cars pavēlēja nomainīt visu garnizonu, un līdzšinējo aizstāvju vietu ieņēma no Novgorodas atsūtītie zaldātu un strēlnieku pulki. Karavīru nomaiņa gan radikāli nemainīja apstākļus. 1664. gada aprīlī Daugavpili atradās tikai 300 karavīri, no kuriem puse bija slimi, bet pārtikas un naudas krājumi draudēja izbeigties jau mēneša beigās.⁸

Polija-Lietuva nebija spējīga izmantot radušos situāciju. Sakarā ar Lietuvas armijas vājumu un to, ka viena tās daļa tika iesaistīta pilsoņu karā ar Ježiju Lubomirski (*Jerzy Lubomirski*), līdz pat 1665. gada vasaras beigām Daugavpils no lietuviešu puses netika apdraudēta.⁹ Notikumu gaita šajā Inflantijas vaivadijas daļā krasi izmainījās minētā gada septembra sākumā. 3. septembrī trīs verstis no pilsētas atkal parādījās pulkveža S. Čerņavska un J. Salomonoviča vadītās brīvprātīgo vienības, kas viņpus Daugavas izdzināja Kurzemes muižniekus, kuri apgādāja garnizonu ar maizes krājumiem. Daugavpils apgabalā šajā laikā bija izvietoti nozīmīgi maskaviešu militārie spēki, apmēram 8000 karavīru, kuru virsvadībā stājās viens no zināmākajiem, bet diemžēl ne veiksmīgākajiem cara komandieriem – Pleskavas vaivads kņazs Ivans Hovanskis. Viņa vienības jau augustā tika manītas Drujas apkaimē, pēc tam atkāpās līdz Daugavas labajam krastam, bet 4. septembrī, dzenoties pakaļ lietuviešu brīvprātīgajiem, atkal devās dienvidu virzienā un pēc Ilūkstes kaujas lika lietuviešiem atkāpties līdz Drisvjiem (*Dryświaty*).¹⁰ Tai pašā laikā 10. septembrī no noņemnes pie Viļņas Daugavpils virzienā devās Lietuvas hetmanis Mihals Kazimirs Pacs (*Michał Kazimierz Pac*), kuru bija satraukušas

pienākošās vēstis par pretinieka spēku pārsvaru. Viņa vadībā atradās 3000–4000 karavīru liela armija. Hovanskis izvairījās no kaujas un jau 12. septembrī sāka atkāpšanos Opočkas virzienā, ar mērķi izvietot savas vienības ziemas dzīvokļos. Neskatoties uz Lietuvas kavalērijas sīvo pakalīdzīšanos, Hovanskim izdevās atkāpties līdz Pleskavai.¹¹

Pirmie lietuviešu jātnieki no Paca armijas Daugavpils apkārtnē parādījās 17. septembrī, bet galvenie spēki – huzāri un kājnieki – Daugavu šķērsoja 25. septembrī pie Drujas. Smagās artilērijas trūkuma dēļ (sākotnēji bija tikai trīs lauka lielgabali; no Viļņas arsenāla tika atgādāti 30 centneri šaujampulvera un svins lodēm) Pacs nevēlējās riskēt un veikt vispārēju uzbrukumu. Paca stratēģija bija ieskaust Daugavpili ciešā blokādes gredzenā, tādējādi apcērtot sakaru līnijas un nolemjot garnizonu badam. Lietuviešiem triecienā arī izdevās ieņemt pilsētas priekšā ierīkoto skansti, kurā Hovanskis bija izvietojis 500 kājnieku. Līdz ar to lietuviešu gūstā nonāca Maskavas vaivada brālis Ivans Nekļudovs. Uzsākot Daugavpils blokādi, lietuviešu komandieri pavēlēja izbūvēt fortifikācijas joslu, kuras mērķis bija izolēt garnizonu un kontrolēt Daugavas ūdenstransportu. Augšpus pilij, aptuveni 4 km no Daugavpils, pie Laucesas ietekas Daugavā Kurzemes pusē tika uzbūvēts koka nocietinājums. Vēl viens nocietinājums tika uzcelts četras jūdzes no pils Daugavas otrā krastā, kuru apsargāja 700 kājnieku un divi tatāru jātnieku karogi, šeit bija izvietota arī baterija, no kuras Daugavpils virzienā lodes raidīja trīs lietuviešu lielgabali. Iepretim pilsētai Daugavas krastā Kurzemes pusē tika uzbūvētas vairākas skanstis, bet 5 km lejup pa upi ierīkots vēl viens neliels nocietinājums, kuru apsargāja 300 karavīru. Blokādes vadību hetmanis nodeva kanclera Kšištofa Paca (*Krzysztof Pac*) vācu kājnieku pulka pulkvedim Karlam Marsonam, bet pats ar galvenajiem spēkiem izvietojās nometnē pie Tinnena muižas (*Tyn Mujzq*), apmēram 10 km uz dienvidiem no Daugavpils.¹²

Labi noorganizētā aplenkuma sistēma deva cerību, ka garnizons drīz uzsāks sarunas par Daugavpils kapitulāciju. Lai gan Hovanskim izdevās iedabūt pilsētā labības krājumus un papildināt garnizonu ar 100 zaldātiem un 123 Donas kazakiem, jau oktobra beigās hetmanis Pacs ziņoja, ka zaldātiem “nav malkas un trūkst pilnvērtīgas pārtikas, bet Hovanska ievestā pārtika ir pilnībā sabojājusies un sapuvušie graudi ir jāizved no pils”, tālāk atzīmējot, ka “ne inaidniekam pa prātam mūsu karaspēka klātbūtne, ne arī tam no pils izklūt, ap kuru mūsējie izvietojusies”.¹³ Daugavpili trūka naudas maksājumiem, dezertēšana pieņēma teju vai draudīgus apmērus. No Hovanska atstātajām militārajām vienībām līdz oktobra beigām dezertēja 49 karavīri (vairāk nekā 20%!). Dumpīgs noskaņojums valdīja Donas kazaku pulkā, kuri, kā divus mēnešus vēlāk savā vēstulē norādīja Pacs,

“nespējot paciest trūkumu, pameta komandanta vadītās vienības un pārgāja lietuviešu pusē”. Hetmanis uzskatīja, ka aizstāvji neizturēšot ilgāk par diviem mēnešiem, savukārt Maskavas vaivads Bogdans Nekļudovs vērtēja, ka pārtikas pietikšot tikai līdz janvārim un, ja līdz tam laikam neatnāks papildspēki, garnizonam nāksies padoties bada dēļ.¹⁴

Baidoties zaudēt stratēģiski nozīmīgo pilsētu, maskavieši par katru cenu mēģināja pierunāt Pacu izbeigt blokādi. Militāro argumentu trūkuma dēļ šo mērķi krievi centās sasniegt ar diplomātijas palīdzību. Saraksti ar hetmani uzturēja vaivads Nekļudovs, kā arī viens no cara tā laika dižākajiem diplomātiem Afanasijs Ordins-Naščokins, kurš šajā laikā uzturējās Pleskavā. Būdams norīkots sarunām ar Poliju-Lietuvu, kuras krievi cerēja atjaunot 1666. gada janvārī, Ordins-Naščokins kategoriski pieprasīja pasludināt pamieru un pārtraukt blokādi, tādējādi atjaunojot brīvu satiksmi Daugavpils reģionā, kas bija nepieciešams, lai varētu netraucēti nokļūt paredzētajā sarunu vietā Smoļenskas apgabalā. Viņš arī norādīja, ka lietuviešu militārās operācijas kavējot miera noslēgšanu un ir radījušas kristiešu asiņu nevajadzīgu izliešanu.¹⁵

Protams, šie naīvie argumenti nevainagojās ar pretējās puses izpratni. Taču maskaviešiem palīgā nāca nestabilā iekšpolitiskā situācija Polijas-Lietuvas valstī. Vienošanās, kas tika panākta ar Lubomirski 1665. gada 9. oktobrī pie Palčinas (*Palczyn*), neizbeidza, bet tikai uz pāris mēnešiem pārtrauca pilsoņu karu, kura izšķirošie notikumi norisinājās jau nākamajā gadā. Tad Polijas karalis Jans Kazimirs plānoja iesaistīt cīņā pret dumpiniekiem daudz lielākus lietuviešu spēkus, nekā tas bija 1665. gadā, un to varēja panākt, tikai samazinot pret Maskavas valsti vērsto ofensīvu. Ziemeļu frontē notiekošo karadarbību būtiski ietekmēja nestabilā Lietuvas iekšējā politiskā situācija. Pirmkārt, gaidāmais seimiks, kam bija jānotiek pirms 1666. gada martā plānotā seima, bija iemesls tam, ka novembra vidū hetmanis pameta kara nometni. Otrkārt, lielhetmaņa un Viļņas vaivada Pāvela Jana Sapiehas (*Paweł Jan Sapieha*) nāve 1665. gada 30. decembrī pilnībā izmainīja spēku samēru Lietuvā. Sākās sīva cīņa starp magnātu grupējumiem par mirušā politisko mantojumu, kas dažu mēnešu laikā pilnībā sašķēla Sapiehas piekritējus, un vara pārgāja Paca grupējuma rokās.¹⁶

Daugavpils garnizonu izglāba ziemas tuvošanās. Pilsētas apkārtne bija tik ļoti izpostīta, ka vairākus tūkstošus karavīru “ar plāno siena un barības kārtiņu” nebija iespējams nodrošināt. Tādēļ jau novembrī gandrīz visas kreisā flanga jātnieku vienības un daļa kājnieku pulkveža Gregorija Podbereska (*Hrehory Podbereski*) vadībā pameta pierobežas teritoriju, lai maršētu Zemgales plašumos jeb, precīzāk, Bauskas virzienā.¹⁷ Jāpiebilst, ka grupējums sadūrās ar kategoriskiem protestiem

no Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba Ketlera puses. Hercogs Jēkabs par katru cenu gribēja saglabāt neitrālu nostāju Maskavas valsts konfliktā ar Poliju-Lietuvu un nepieļaut vietējo iedzīvotāju iznīcināšanu.¹⁸

1665. gada beigās tranšējās pie Daugavpils bija palikuši vairs tikai daži simti lietuviešu karavīru Karla Marsona vadībā. Līdz tam visai ciešā blokāde nu bija kļuvusi krietni vājāka, kas no bada gandrīz izmisušajos maskaviešos iededza cerības dzirksti, ka “ap Ziemassvētku laiku pa pirmo kamanu ceļu” varētu atvest pārtiku.¹⁹ Par Daugavpils ieņemšanu lietuviešiem nācās aizmirst 1666. gada pavasarī, kad šeit izvietotās vienības sāka pārceļot uz valsts iekšieni, kur tās plānoja izmantot cīņai pret nemierniekiem. Marta beigās un aprīļa sākumā jātnieki sāka gājieni no Zemgales cauri Žemaitijai Grodņas virzienā, kas tika nozīmēta par korpusa koncentrēšanās vietu. Turklāt Kurzemes hercoga Jēkaba uzstājības rezultātā Polijas karalis Jans Kazimirs aizliedza brīvprātīgajām jātnieku vienībām nakšņot Kurzemes hercogistes teritorijā un pat izdeva pavēli iznīcināt “pagājušajā gadā Kurzemes pusē pie Daugavas ierīkoto fortifikācijas sistēmu”, jo tā “neesot tik nepieciešama un kalpojot vien par iemeslu ienaidnieku iebrukumam”.²⁰

Maijā Daugavpils reģionā uzturējās vairs tikai pulkvežu Kšištofa Paca, Maceja Gonsevska (*Gosiewski*) un Jakoba Maili-Laskarisa (*Maily-Lascaris*) kājnieku pulki, kā arī dažas vienības, kas apsargāja ceļus.²¹ Pilsētu krievi jau pavasara sākumā sāka apgādāt ar pārtiku un munīciju, kas stipri uzlaboja garnizona vispārējo noskaņojumu.²² Visbeidzot – Daugavpils blokāde tika pārtraukta 17. jūnijā – deviņas dienas pēc pamiera noslēgšanas starp abām valstīm. Šajā pašā dienā K. Paca kājnieku pulks, “nojaucot nocietinājumus pie Daugavpils, devās uz Baisogalu Žemaitijā, lai tur atpūstos un sarūpētu maizi”. Reizē ar to Inflantiju atstāja arī tās atlikušās vienības, artilērija (tika pārvesta uz Viļņu) un tatāru jātnieki, kurus sākotnēji bija plānots sūtīt Grodņas virzienā.²³ Lietuvas lielkņazistes ziemeļu robeža palika praktiski bez aizsardzības, jo tās aizstāvības smagā nasta atkal krita uz Čerņavska brīvprātīgajiem, kam atbalstu sniedza vien skaitliski neliela regulārās armijas jātnieku vienība.²⁴

Daugavpils nākotnei bija jāizšķiras ne vairs militāro pasākumu, bet gan diplomātisko apsvērumu ceļā. Miera sarunām atjaunojoties Andrusovas ciemā 1666. gada 10. maijā, šis jautājums izraisīja strīdus abu pušu pārstāvju starpā, jo to uzskati izrādījās krasi atšķirīgi. Iepriekšējo sarunu laikā 1664. gadā maskavieši piedāvājis atkāpties no Daugavpils apmaiņā pret miera līgumu, turpretī divus gadus vēlāk par šādu risinājumu neviens vairs nevēlējās dzirdēt.²⁵ Cara pārstāvju piedāvājumā ietilpa vien Polocka un Vitebska, bet, runājot par Inflantijas vaivadiju, viņi uzstāja, ka Lietuvai uz šo teritoriju neesot

nekādu tiesību, jo Maskavas valsts to ieguvusi no Zviedrijas saskaņā ar Kardisas miera līgumu.²⁶

Bet, tā kā Polija-Lietuva ik pa brīdim spītīgi atgādināja par savām tiesībām uz Daugavpili, šī problēma līdz pat sarunu beigām deva iemeslu daudziem strīdiem un kļuva par šķērslī kompromisa sasniegšanai. Lietuvas puse joprojām cerēja piespiest maskaviešus piekāpties (“lai ienaidnieks mums Dineburgu un Inflantiju, bet Kijevu “Kronim” atdotu”), izmantojot militārus argumentus. Taču 1666. gada vēlā rudenī plānoto bruņoto demonstrāciju Smoļenskā nebija iespējams realizēt, jo no Polijas (“Kroņa”) atgriezušies Lietuvas armija bija katastrofālā stāvoklī – un to steidzami vajadzēja izvietot ziemas atpūtā Baltkrievijā.²⁷

Kad likās, ka Daugavpils palikšana cara varā jau izlemta, pēdējā sarunu etapā 1667. gada janvārī notika negaidīts pavērsiens. 1666. gada 30. decembrī Varšavu bija sasniesusi traģiska ziņa par Polijas armijas sakāvi pie Brailovas no tatāru un kazaku puses. Tādēļ senāta padome pieņēma lēmumu noslēgt sarunas ar maskaviešiem pēc iespējas ātrāk, lai izvairītos no karadarbības divās frontēs. Apmaiņā pret 15 gadu ilgu pamieru Polija-Lietuva bija gatava atteikties no Inflantijas vaivadijas, saņemot par to no krieviem vēl arī tuvāk nenoteiktu kompensācijas summu. Tolaik sarunas jau bija nonākušas strupceļā, jo abas puses nespēja vienoties par kopēju nostāju, un bija tuvu pārtraukšanai. Taču, vēl pirms Lietuvas un Krievijas robežu sasniedza vēstule, kam vajadzēja izšķirt Daugavpils likteni, 7. janvārī pārrunu vietā ieradās viens no cara pārstāvjiem Grigorijš Karpovičš Bogdanovs. Viņš atveda negaidītus jaunumus, jo cars Aleksejs Mihailovičš, kurš arīdzan cerēja uz ātru kara izbeigšanu, piekrita atteikties no Daugavpils un Inflantijas vaivadijas par labu Polijai-Lietuvai, ja tā piekritīs noslēgt 15 gadu ilgu pamiera līgumu.²⁸ Šajā situācijā Polijas un Lietuvas pārstāvji nolēma neatklāt 11. janvārī saņemtās karaļa Jana Kazimira vēstules saturu.²⁹ 1667. gada 31. janvārī beidzot izdevās noslēgt pamieru uz trīspadsmitarpus gadiem. Līguma trešais paragrāfs noteica, ka Maskavas valsts atsakās par labu Polijai-Lietuvai no Polockas, Vitebskas, Daugavpils, Ludzas, Rēzeknes un Viļakas “ar visām dienvidu Inflantijām”. Maskaviešiem bija jāatbrīvo minētās teritorijas līdz 1667. gada 11. martam.³⁰ Vienošanās tika izpildīta, un 1667. gada martā – pēc 12 gadu prombūtnes – Daugavpili atgriezās lietuviešu garnizons, kas vēlākajos gados sasniedza pat 400 vīru. Par Daugavpils cietokšņa komandantu saskaņā ar Lietuvas kanclera Kšištofa Paca rekomendāciju tika iecelts pulkvedis Karls Marsons, kurš 1665.–1666. gadā bija vadījis tā blokādi.³¹ Gandrīz uzreiz tika uzsākta pēdējo gadu laikā stipri nopostītās fortifikācijas sistēmas atjaunošana, kas tika finansēta ar Lietuvas lielhetmaņa Mihala Kazimira Paca personisko atbalstu. Kopš 1666. gada 20. augusta Pacs ieņēma arī Daugavpils stārasta amatu,

un, lielā mērā pateicoties viņa pūlēm, Daugavpils drīz vien kļuva par vienu no vislabāk apgādātajiem Polijas-Lietuvas valsts cietokšņiem. Kā poļu Vidzemes jeb Inflantijas (no 1677. gada Inflantijas vaivadijas) administratīvais centrs Daugavpils pastāvēja vēl 105 gadus – līdz pat pirmajai Polijas dalīšanai 1772. gadā.³²

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Rakstā datumi doti pēc jaunā stila jeb Gregora kalendāra.
- ² Plašāk par šo tēmu sk.: *Bobiatyński K.* Dyneburg i Inflanty Polskie podczas wojny Rzeczypospolitej z Moskwą 1654–1656 // *Zapiski Historyczne.* – T. LXX, z. 2–3. – 2005. – S. 107–123; *Bobjatiński K.* Daugavpils un Poļu Inflantija (Latgale) Polijas-Lietuvas (Žečaspospoļitas) valsts kara laikā ar Maskaviju 1654.–1655. gadā // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata VI. – 2005. – 82.–95. lpp.
- ³ *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga Krievijas Valsts seno aktu arhīva dokumentos (1656–1666). – Daugavpils, 2002. – I d. – 7. lpp.; *Angermann N.* Die russische Herrschaft im östlichen und mittleren Livland 1654–1667 // *Aus der Geschichte Alt-Livlands. Festschrift für Heinz von zur Mühlen zum 90. Geburtstag / Hg. B. Jähnig, K. Militzer.* – Münster, 2004. – S. 355–357. Maskavas valsts politiku Baltijas reģionā laika posmā no 1655. līdz 1661. gadam sīkāk analizējusi krievu pētniece Jeļena Kobzareva – *Кобзарева Е. И.* Дипломатическая борьба России за выход к Балтийскому морю в 1655–1661 годах. – Москва, 1998.
- ⁴ Autora rīcībā nav precīzu datu par Daugavpils garnizona lielumu krievu okupācijas agrīnajā posmā, bet ir zināms, ka karavīru skaits sasniedza 350–400.
- ⁵ *Encyklopedia wojskowa / Pod red. O. Laskowskiego.* – T. II. – Warszawa, 1931. – S. 408; *Plater L.* Krótka historyczno-chronologiczna wiadomość o dawnym Dynaburgu i o fortecy dynaburskiej od roku 1667, o jej garnizonie, arsenale, tudzież o starostach dynaburskich // *Rubon. Pismo poświęcone politycznej rozrywce / Pod red. K. Bujnickiego.* – T. I. – Wilno, 1842. – S. 21.
- ⁶ *Bobiatyński K.* Michał Kazimierz Pac – wojewoda wileński, hetman wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa. – Warszawa, 2008. – S. 78, 79, 81, 84.
- ⁷ *Borisoglebovas vojevodas N.* Buhvostova atskaite caram. – *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga .. – II d. – Nr. 42.
- ⁸ *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga .. – II d. – Nr. 43, 45–50, 53; *Angermann N.* Die russische Herrschaft .. – S. 362, 363, 367. Par Daugavpils garnizona nomaiņu un tā sadursmēm ar brīvprātīgajiem sk.: K. Karlicka vēstule B. Radzivilam. Biržos (*Birže*), 1664. g. 9. martā. – Lietuvos Mokslu Akademijos Centrine biblioteka Viļņā (turpmāk – LMAB), 31. fonds, Nr. 946.
- ⁹ Garnizons joprojām cīnījās ar pārtikas piegādes grūtībām. 1665. gada pavasarī Lietuvas pusē tika uzskatīts, ka krievi “knapi pāris nedēļu izvilks”. – S. Čerņavska vēstule M. K. Pacam. Olšanos (*Olszany*), 1665. g. 28. aprīlī. – Biblioteka Muzeum im. Czartoryskich w Krakowie (turpmāk – BCzart.), manuskripts 394, Nr. 54, 355.–356. lp.

- ¹⁰ I. Hovanska ziņojums caram 1665. g. 12. septembrī. – *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga .. – II d. – Nr. 52; A. K. Kalinovska vēstule B. Radzivilam 1665. g. 10. septembrī. – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów (turpmāk – AGAD, AR), dz. V, Nr. 6277, 2. lp.; K. Dobkēviča vēstules B. Radzivilam. Viļņa, 1665. g. 29. augustā, 5. un 12. septembrī. – Turpat, Nr. 3089, 60.–62., 64.–66., 69.–72. lp. Sk. arī: *Chrapowicki J. A.* Diariusz. Cz. II: lata 1665–1669 / Opr. A. Rachuba i T. Wasilewski. – Warszawa, 1988. – S. 69–71.
- ¹¹ M. K. Paca vēstule P. J. Sapieham. Nometnē pie Plātermuižas, 1665. g. 30. septembrī. – BCzart., manuskripts 394, Nr. 87, 555.–557. lp.; A. K. Kalinovska vēstule B. Radzivilam 1665. g. 10. septembrī. – AGAD, AR, dz. V, Nr. 6277, 2. lp.; K. Dobkēviča vēstule B. Radzivilam. Viļņa, 1665. g. 26. septembrī. – Turpat, Nr. 3089, 78.–84. lp.; *Chrapowicki J. A.* Diariusz. Cz. II. – S. 75; *Poczobut Odlanicki J. W.* Pamiętnik (1640–1684) / Opr. A. Rachuba. – Warszawa, 1987. – S. 71, 72, 216. Sk. arī Hovanska un Nekļudova ziņojumus caram. – *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga .. – II d. – Nr. 52, 53.
- ¹² *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga .. – II d. – Nr. 53; B. Nekļudova ziņojums 1665. g. 7. novembrī. – BCzart., manuskripts 399, 335. lp.; M. K. Paca vēstule P. J. Sapieham. Nometnē pie Plātermuižas, 1665. g. 30. septembrī. – BCzart., manuskripts 394, Nr. 87, 555.–557. lp.; K. Karlicka vēstule B. Radzivilam. Biržos, 1665. g. 7. oktobrī. – LMAB, 31. f., Nr. 968.
- ¹³ M. K. Paca vēstule P. J. Sapieham. Vidzē (*Widze*), 1665. g. 28. oktobrī. – BCzart., manuskripts 394, Nr. 104, 623.–624. lp.
- ¹⁴ M. K. Paca vēstule karalienei Ludvigai Marijai. Lipniškos (*Lipniszki*), 1665. g. 10. decembrī. – BCzart., manuskripts 400, 53.–54. lpp.; *Ivanovs A., Kuzņecovs A.* Dinaburga .. – II d. – Nr. 52, 53; K. Marsons vēstulē H. Podbereskim 1665. g. 5. novembrī rakstīja, ka dezertieri stāstījuši: “Ja no Maskavas nepiegādās pārtiku, tad ilgāk neizturēs kā tikai līdz Lieldienām.” – BCzart., manuskripts 394, Nr. 108, 641. lp.
- ¹⁵ A. Ordina-Naščokina vēstules M. K. Pacam. – BCzart., manuskripts 399, 299.–307., 321.–323., 419.–425., 433.–448., 455.–457. lp. Sk. arī B. Nekļudova vēstules M. K. Pacam. Daugavpilī, 1665. g. 28. oktobrī un 10. novembrī. – Turpat, 295.–297., 479.–481. lp.; M. K. Paca vēstule A. Ordinam-Naščokinam. Vidzē, 1665. g. 24. oktobrī; bez v., 1665. g. 12. novembrī. – Turpat, manuskripts 394, Nr. 103, 617.–618. lp.; manuskripts 399, 105.–106. lp.; Karaļa Jana Kazimira vēstule M. K. Pacam. Strikuvā (*Stryków*), 1665. g. 19. oktobrī. – Turpat, manuskripts 394, Nr. 100, 603.–604. lp.
- ¹⁶ *Bobiatyński K.* Michał Kazimierz Pac .. – S. 164–166, 183–184; *Rachuba A.* Boje Jana Kazimierza o Litwę w latach 1656–1668. Sukces stronnictwa dworskiego w walce z opozycją // Dwór a kraj. Między centrum a peryferiami władzy / Pod red. R. Skowrona. – Kraków, 2003. – S. 429–430.
- ¹⁷ K. Karlicka vēstules B. Radzivilam. Biržos, 1665. g. 20. oktobrī, 22. novembrī. – LMAB, 31. f., Nr. 969 un 971; M. K. Paca vēstules karalienei Ludvigai Marijai. Lipniškos, 1665. g. 10. decembrī. – BCzart., manuskripts 400, 53.–54. lp.; B. Radzivila vēstules K. Karlickim. Tilžē (*Tylży*), 1665. g. 12. decembrī. – AGAD, AR, IV kopija, IV sēj., Nr. 35.
- ¹⁸ Kurzemes hercoga Jēkaba atbilde Lietuvas armijas pavēlniekiem. Jelgavā, 1665. g. 19. novembrī. – BCzart., manuskripts 394, Nr. 114, 665.–668. lp.;

- Lietuvas armijas atbilde. Bauskā, 1665. g. 16. decembrī. – Turpat, Nr. 125, 709.–713. lp.; Hercoga Jēkaba vēstule M. K. Pacam, b.v., b.d. – Latvijas Valsts vēstures arhīvs Rīgā (turpmāk – LVVA), 554. fonds, 1. apraksts, 308. lieta, 167. lp.; Hercoga puses memoriāls “Rationes Neutralitatem spectantes”. – Turpat, 489. l., 33., 36. lp.; sk. arī: *Dybaś B.* Na obrzeżach Rzeczypospolitej. Sejmik piltyński w latach 1617–1717. – Toruń, 2004. S. 127.
- ¹⁹ K. Marsona vēstule H. Podbereskim. Ierakumos pie Daugavpils, 1665. g. 5. novembrī. – BCzart., manuskripts 394, Nr. 108, 639.–641. lp.
- ²⁰ Polijas karaļa Jana Kazimira universāls. 1666. g. maijs (bez norādīta datuma). – LVVA, 554. f., 1. apr., 308 l., 162. lp.; H. Podbereska vēstule hercogam Jēkabam. Ilūkstē, 1666. g. 23. martā. – Turpat, 168. lp.
- ²¹ K. Dobkēviča vēstule B. Radzivillam. Viļņā, 1666. g. 30. maijā. – AGAD, AR, dz. V, Nr. 3089, V daļa, 1.–7. lp.
- ²² D. Kostjuško (*Kościuszko*) vēstule B. Radzivillam. Biržos, 1666. g. 8. aprīlī. – LMAB, 148. f., Nr. 2, k. 36; sk. arī H. Podbereska vēstuli hercogam Jēkabam. Ilūkstē, 1666. g. 23. martā. – LVVA, 554. f., 1. apr., 308. l., 168. lp.
- ²³ D. Kostjuško vēstule B. Radzivillam. Biržos, 1666. g. 19. jūnijā. – LMAB, 148. f., Nr. 2, k. 26; S. Holovnas vēstule B. Radzivillam. Svjadoščā (*Świadoscā*), 1666. g. 24. jūnijā. – AGAD, AR, dz. V, Nr. 5306, I daļa, 15.–16. lp.; K. Dobkēviča vēstules B. Radzivillam. Viļņā, 1666. g. 26. jūnijā un 17. jūlijā. – Turpat, Nr. 3089, V daļa, 24.–28., 43.–45. lp.
- ²⁴ Čerņavska pulks vēl 1666. g. decembrī stacionējās Drisvjos, lai varētu traucēt Daugavpils garnizonam piegādāt pārtiku no Kurzemes. – M. K. Paca vēstule M. K. Radzivillam, b.v., b.d. – AGAD, AR, dz. V, Nr. 11209, III daļa, 117.–119. lp.
- ²⁵ Savu nostāju jautājumā par atkāpšanos no Daugavpils un Inflantijas cara diplomāti izklāstīja sarunu laikā 1664. g. 15. jūlijā. – *Chrapowicki J. A.* Diariusz. Cz. I: lata 1656–1664 / Opr. T. Wasilewski. – Warszawa, 1978. – S. 501, 502; *Wójcik Z.* Traktat andruszowski 1667 roku i jego geneza. – Warszawa, 1959. – S. 174, 175.
- ²⁶ *Chrapowicki J. A.* Diariusz. Cz. II. – S. 146, 147, 201–203, 219, 221. Sk. arī ziņojumus par sarunu gaitu ar Maskaviju, kas nosūtītas M. K. Pacam 1666. g. 16. septembrī, 26. oktobrī. – BCzart., manuskripts 160, Nr. 285, 1241.–1244. lp.; manuskripts 161, Nr. 36, 137.–139. lp.; *Wójcik Z.* Traktat andruszowski .. – S. 236–240.
- ²⁷ K. Paca vēstules M. K. Pacam. Vilkovišķos (*Wilkowiszki*), 1666. g. 9. novembrī. – BCzart., manuskripts 413, Nr. 34, 111.–116. lp.; K. Paca vēstules sarunām nozīmētajiem komisāriem. Varšavā, 1666. g. 31. augustā. – Turpat, manuskripts 160, Nr. 270, 1155.–1158. lp.; Komisāru vēstules karalim Janam Kazimiram. Kadziņā (*Kadzyń*), 1666. g. 30. septembrī. – Turpat, Nr. 298, 1301.–1303. lp.; Komisāru vēstules M. K. Pacam, Kadziņā, 1666. g. 6. oktobrī. – Turpat, manuskripts 161, Nr. 6, 19., 20. lp. Sk. arī: *Bobiatyński K.* Michał Kazimierz Pac .. – S. 174–178; *Wójcik Z.* Traktat andruszowski .. – S. 242, 243.
- ²⁸ K. Paca vēstules pārstāvjiem sarunās. Varšavā, 1666. g. 30. decembrī, 1667. g. 8. janvārī. – BCzart., manuskripts 161, Nr. 116, 449., 450. lp.; manuskripts 162, Nr. 8, 33.–40. lp.; Jana Kazimira vēstules pārstāvjiem

- sarunās. Varšavā, 1666. g. 31. decembrī, 1667. g. 9. janvārī. – Turpat, manuskripts 161, Nr. 118, 453.–455. lp.; manuskripts 162, Nr. 11, 47.–49. lp.; Maskavas pārstāvju vēstules. 1667. g. 7. janvārī. – Turpat, manuskripts 162, Nr. 7, 29.–30. lp. Sk. arī: *Chrapowicki J. A. Diariusz. Cz. II.* – S. 252, 261–264; *Wójcik Z. Traktat andruszowski ..* – S. 248–252.
- ²⁹ Par to savā dienasgrāmatā rakstīja viens no Lietuvas pārstāvjiem (komišāriem) – *Chrapowicki J. A. Diariusz. Cz. II.* – S. 262, 263.
- ³⁰ *Pisma do wieku i spraw J. Sobieskiego / Wyd. F. Kluczycki.* – T. I, cz. I. – Kraków, 1880. – Nr. 261, s. 569; Komisāru vēstules M. K. Pacam. Kadziņā, 1667. g. 31. janvārī. – BCzart., manuskripts 162, Nr. 36, 163.–166. lp.; *Chrapowicki J. A. Diariusz. Cz. II.* – S. 252, 267; *Wójcik Z. Traktat andruszowski ..* – S. 254–257.
- ³¹ K. Paca vēstule M. K. Pacam. Varšavā, 1667. g. 23. janvārī. – BCzart., manuskripts 416, Nr. 28, 121.–124. lp.
- ³² M. K. Paca vēstule C. P. Bžostovskim, Lipniškos, 1669. g. 25. decembrī. – BCzart., manuskripts 2105, 239.–242. lp.; sk. arī: M. K. Paca vēstuli B. Radzivilam. Daugavpilī, 1667. g. 1. augustā. – AGAD, AR, dz. V, Nr. 11209, II daļa, 99. lp. Līdz 1671. gadam “pils atjaunošanai (*de novo* – gandrīz pilnīgai restaurācijai)”, artilērijai, samaksai garnizonam, tā apgādei ar pārtiku, kā arī spiegiem uz Zviedriju un Maskavu hetmanis Pacs izdeva vismaz 22 470 zlotu, kas viņam daļēji tika atdoti no kases (BCzart., manuskripts 404, 598.–603. lp.).

Konrad Bobiatyński

THE BATTLE FOR DÜNABURG BETWEEN THE POLISH-LITHUANIAN STATE AND THE MUSCOVITE STATE IN THE 1660s

Summary

This article outlines military and diplomatic aspects of competition between the Polish-Lithuanian State and the Muscovite State for the fortress of Dünaburg together with the so-called Polish Inflanty (present-day Latgale) in the final period of the Great War of 1654–1667. It was the final stage of the battle for the south-eastern part of Inflanty between the Polish-Lithuanian State, the Muscovite State and Sweden.

In July 1655, Dünaburg (Daugavpils) and Inflanty were taken by the Swedish army, but after the onset of the Russian-Swedish War in July 1656 the fortresses were occupied by the army of Tsar Aleksey Mikhailovich. In 1661 Sweden renounced its claim to this part of Inflanty by the provisions of the peace treaty in Kardis. The Grand Duchy of Lithuania was too weak to claim back the territory. Therefore till 1665 the fight was carried on by poorly trained and undisciplined volunteers (mainly S. Czarniawski's) who sabotaged supply and life in the fortress.

Finally in September 1665, after defeating the army of I. Chowanski, the Lithuanian hetman Michael Kazimierz Pac with 3,000 to 4,000 soldiers started the blockade of Dünaburg. The blockade was very effective and could have brought the capitulation of Dünaburg if it had not been for the very complicated internal situation in Lithuania and the necessity to bring back the Lithuanian army to Korona to fight the rebels led by Jerzy Lubomirski in 1666. On 28 March 1666, I. Chowanski broke the military encirclement and forced the Lithuanian army to retreat to the southern shore of Dzwice. Although the Lithuanian army was stationed there till the beginning of June, they were not a threat to Dünaburg.

In this article are also outlined the policies of the Kurland prince Gotthardt Kettler during this period and his efforts to maintain neutrality in the conflict between the Polish-Lithuanian State and Moscow. This policy made it difficult for Lithuania to undertake action to take back Infanty.

The problem of Infanty was solved during the peace negotiations in Andruszow.

Moscow stalled the negotiations for many months. Finally on 7 January 1667 the Zsar's commissioners declared readiness to concede Dünaburg which was accepted by Lithuania in March 1667.

Until the first partition of the Polish-Lithuanian State in 1772 Dünaburg stayed within the borders of the Polish-Lithuanian State as an important fortification on the northern border and as the administrative centre of Infanty.

Iesniegts 27.09.2011.